

Муқадас доштани Об ва маросими «Боронхоҳӣ» дар байни тоҷикон

Об мояи ҳаёти инсон аст. Аз ҳамаи неъматҳои модие, ки Худованд офаридааст, барои инсон муҳимтаринаш Об мебошад. Об шафоф ва равшан аст. Об ҳамеша раван ва ҷорӣ аст. Дар ҷое ором ва сокин аст ва гоҳе ваҳмангезу тезраву хурӯшон аст ва Об дар бисёр ҳолатҳо дилангезу шодибахш аст. Чун Об манбаи ҳаёти инсон мебошад, аз даврони бостон дар бораи он мардуми ориёинавод як силсила нақлу ривоят ва шеърҳои таронаҳо эҷод намудаанд. Дар бисёрии чунин асарҳои фолклорӣ нақши Об дар рӯзгори ҷамъияти инсонӣ ифодаи худро ёфтааст. Дар аксари осори шиғоҳии мардум муқаддас доштан ва ҳурмату эҳтироми Об хеле амиқ ва равшан ифода ёфтааст. Халқи тоҷик вабаста ба нақши Об дар рӯзгори хеш мақолу зарбулмасалҳои фаровонеро мавриди истифода қарор додааст, ки дар онҳо эҳтироми инсон нисбат ба Об ва муқадас доштани он амиқан ифодаи худро ёфтааст. Масалан, дар масалҳои халқи тоҷик гуфташудааст, ки «Об нест ҳаёт нест», «Обу ободонӣ», «Об ҳамачизро пок мекунад», «Хобатро ба Об гуй». Дар як андарзи мардумӣ омадааст, ки Об ҳарчанд аз ҳам ҷудо шавад ҳам боз бо ҳам мешавад. «Сӯхбати дерошноён дер барҳам мехуранд, Об агар сад пора гардад, боз бо ҳам ошноӣ». Аз рӯйи одати қадимаи халқи тоҷик ба мусофире, ё ташнае Об додан кори савоб доништа шудааст. Мардум ҳамеша кӯшиш мекарданд, ки Обро покиза нигоҳдоранд, маҳзани Обро эҳтиёт намоянд. Аз ин рӯ, барои қонунӣ қунонидани эҳтироми Об ва дастнорас гардонидани сарчашмаи Об як ида боварҳои халқӣ арзи ҳастӣ намудаанд. Чашмаҳоро муқадас шуморида атрофи онҳоро ихотаҳо гирифтаанд. Ва дар бораи пайдоиши онҳо ривоятҳои мазҳабӣ андешида, пайдоиши маҳзани обҳоро ба номи бузургони мазҳабӣ марбут доништаанд.

Парастии Об ва муқаддас доништани он дар байни мардуми тоҷик, ба андешаи мо, решаи ниҳоят амиқ дорад. Мардум дар оғози Соли Нав – Наврӯз маросимҳои баҳорӣ ва соли навро бештар дар назди чашмаҳо, рӯдҳо ва ҷойҳои обшор созмон медиҳанд. Ҳангоми баргузори маросимҳо дар назди чашмаҳо ё дар сояи дарахтоне, ки дар соҳили рӯдҳо сабзидаанд ва манзараи дилрабо доранд, мол кушта, хун мебароранд ва таъомҳои маросимӣ пухта, хушнудӣ менамоянд. Ва агар баҳор камбориш ояд, баъди таъом фотиҳа хонда ба ҳамдигар Об мепоянд ва бо либосҳои ба рӯд даромада обпошӣ карда, ҳамдигарро ба Об

мепартоянд. Чунин вонамуд менамоянд, ки гӯё борон борида онҳоро тар кардааст. Ин маросим дар бисёр маҳалҳои Хуросон «Обпошон» унвон дорад.

Дар ҳавзаҳои тоҷикнишини Осиёи Марказӣ ва шаҳрҳои қадимаи Самарқанду Бухоро, Кешу Насаф, Хучанду Истаравшан, Тирмизу Дехнав, Ҳисору Кӯлоб ва Қаратоқу водиҳои Рашту Дарвоз ва Бадахшон нисбат ба он ниҳоят эҳтиёткор буданд. Ҳар як чашма, рӯд, наҳр ва истаҳро (ҳавзро) бо номи Ҳазрати Хизр, Ҳазрати Аюб, Лукмони Ҳаким ва ё Ҳазрати Аливу хонадони пайғамбари ислом Муҳаммад (с.) ва наздикони онҳо нисбат медиҳанд. Пайдоиши Оби Замзам (дар Макка), Оби Машҳад ва Раҳмат (дар Самарқанд), чашмаи Аюб (дар Бухоро), ҷӯйи рустои Варганзаро дар ноҳияи Китоб аз каромат ва меҳрубониҳои пайambarон, имомон ва шайхон маънидод намуда, маҳзанҳои Обро эҳтиёт намуда, ба-дин васила обҳоро аз касифӣ ва тагипо шудан эҳтиёт намуда омадаанд. Масалан, дар Нурато чашмае ҳаст, ки тибқи ривояти мардум роҳи он бо чашмаи Оби Замзам як доништа мешавад. Ӯ худ дар Шаҳритус «Чилучаҳорчашма» низ тибқи боварҳои мардум ба каромати намояндагони дини мубини Ислом марбут аст. Нисбат ба гуфтаҳои мардум моҳии ин чашмаро намехӯранд ва роҳ намедиҳанд, ки бегонаҳо ба оби чашма дар маркази он даромада шустушӯй намоянд ва оббозӣ кунанд. Одати дигаре, ки дар фасли баҳор агар борон сари вақт наборад, созмон дода мешуд, ки ин маросими «Даъвати борон» ё «Боронхоҳӣ» мебошад, ки дар Хуросони Эрон низ онро «Боронхоҳӣ» ё «Талаби борон» меноманд. Ин маросим дар фолклоршиносии тоҷик бо истилоҳи «даъвати борон» машҳур аст.

Дар водиҳои Рашт, Дарвоз ва Хатлон ҳангоми фасли баҳор агар борон наояд, мардум аз таҳдиди хушксолӣ маросиме созмон медиҳанд, ки онро «Ашагулон» меноманд. Аз гил ё матоъ лухтак- арӯсақ сохта панҷ шаш зани мусин чамъ мешаванд. Яке аз онҳо синнаш нисбат ба хонумҳои дигар бузургсол бошад, ўро сардор интиҳоб менамоянд ва ин хонумро бо либосҳои чанда «меороянд» ва ба дасташ арӯсақро медиҳанд. Бо шодиву шӯҳӣ ба назди дарвозаи ҳамдеҳагони худ рафта, дастчамъона таронаи зайлро месароянд:

Ашагулони ростина,
Як бор бичунбон остина.
Гандуми сабзум қоқ шуд,
Як бор бирезон борона.

Соҳиби хона ба бом баромада ба болои созмондиҳандагони маросим аз кӯзаву зарфҳои дигар Об рехта, доду фарёдзанон хурсандӣ мекарданд. Ва дар фарҷоми маросим ба гурӯҳи иҷрокунандагони

маросим инъомҳо меоданд. Ин маросим дар байни тоҷикони водии Ҳисор, Сурхандарё ва Қашқадарёву Самарқанд «Сусхотун» номида шудааст ва тарзи иҷрои маросим низ айнан як аст, вале таронааш тафовут дорад.

Мардумони Бухорои шариф баробари иҷрои маросими «Сусхотун» маросими дигаре низ доштанд, ки онро «Дуойи борон» меномиданд. Иҷроқунандагони маросим бачаҳои ноболиғ буданд. Бачаҳо рубоии зайлро 21 маротиба дастҷамъона мехонанд:

Ё раб, сабаби ҳаёти ҳайвон бифирист,
Аз хони карим неъматӣ алвон бифирист.
Аз баҳри лаби ташнаи тифлони набот,
Аз синаи абр ширборон бифирист.

Дар ин рубоӣ гов будани абру шир будани борон ифода ёфтааст, ки тибқи оини зардуштӣ мебошад. Ва дар «Авасто» ниғаҳбони Обҳо ва эзиди ин неъматӣ Илоҳӣ Анаҳито унвон дорад. Ва вожаи «Аша», ки баҳши аввали Ашагулон дар «Авасто» ба маънои некию нақӯкорӣ корбаст шудааст. Ва мардум ҳангоми камобӣ ва дар сари вақт наборидани борон ба ин фариштаи рӯдҳо ниёиш намуда, қурбониҳо мекараанд.

Дар оини Маздоясно парастии Аноҳито хеле хуб ба мушоҳида мерасад. Дар ҳичораҳои нақши Рустам дар наздикии Шерози Форс нақше, ки аз давраи Сосониҳо боқӣ мондааст, эзиди Аноҳито дида мешавад, ки ин фаришта ба сурати зани баруманди мавзунқомат намудор аст, ки тоҷи ҷавохирнишон дар сару дар гардан тавқе дорад ва зебу зиннатҳои ӯ чун тасвире дар «Обоняшт»-и Авасто ифода ёфтааст. Аноҳито –Ноҳид чунин тасвир ёфтааст, ки ба подшоҳи сосонӣ Нарсӣ (294-353 тибқи тақвими авестой) рост истода ҳалқаи қудратро ба ӯ медиҳад. Дар Эрон оташкадаҳои зиёде ҳастанд, ки ба ҳамин тасвир монанданд.

Дар байни мардуми тоҷик парастии Об ва муқаддас доштани он аз даврони Эрони Бостон арзи ҳастӣ намудааст. Роҷеъ ба Об ва муқаддас доштани он аз бисёр сарчашмаҳои бостонӣ маълумот пайдо кардан мумкин аст. Дар «Ясна» Ҳоти 2 фикраи 16 парастии Обу Замин ва гиёҳонро Зардушт парастадааст.

-Бо ин заур ва барсам, хостори ситоиши ин обҳову заминҳову гиёҳонам, хостори ситоиши ин ҷоҳо ва рустаҳо ва ҷарогоҳҳову хонумонҳо ва обишхӯрдаҳоям, хостари ситоиши Ахура Маздо, дорандаи ин рустаҳоям. (Авасто, ҷопи Душанбе, саҳ 111-112)

Дар «Ром-яшт дар ситоиши Об дар оғози ҳар «карда» чунин омадааст:

«Ман меситоям обро»...

Дар Фарвардин Яшт ҳам омадааст:

«Ҳама Обҳоро меситоем»...

Дар боварҳои мардумӣ чунин омадааст, ки нутфаи Зартушт дар дарёчае нигоҳдорӣ мегардид. Баъди ҳазор сол духтари понздаҳсолаи бокира дар оби он дарёча оббозӣ мекард, аз он нутфа хомиладор мешавад.

Аз рӯи ривояти дигаре, хангоме ки Худованд Обро офарид, дар Об ду бех гиёҳ пайдо шуда ва аз он гиёҳҳо тибқи дини Ислом Одаму Ҳавво пайдо шудаанд.

Геродот муаррихи Юнонӣ, ки саду панҷоҳ сол пеш аз мелод зистааст, чунин мегӯяд:

«Эрониён (Яъне тоҷикон низ ба онҳо дохил мешаванд) дар миёни рӯд бавл намекунанд ва дар Об туф намеандозанд. Дар Об даст намешӯянд, ки дигаре онро ба касофатӣ олуида кунад. Эҳтиромоти бисёре аз Об манзур медоранд»¹.

Дар қадим мардум ҳеҷ гоҳ дар Об чизҳои касифро намепартофтанд ва касе ин қонунро риоя накунад, ӯро ҳатто ба дор мекашиданд. Дар китоби «Аҷаб –ул-махлуқот» ривоятҳои дилчаспе омадааст, ки дар онҳо дар бораи чашмаҳои муқаддасе, ки ҳар гуна мурдорихо ва чизҳои касиф ба онҳо андохта шаванд, берун мекардаанд ва худро поку мубарро нигоҳ медоштанд.

Чунин қонун дар бораи Об ҷорӣ будааст:

1- Об бояд соф, зулол, беранг, бибӯй, бомазза бошад ва аз чизҳои мурдор ва касиф дур бошад;

2- Ба Об партофтани чизҳои нопок, оби даҳон, оби биндӣ, пешоб қардан, ахлот, хуни лошаи парандаҳо ё ҳайвонот гуноҳи азим буд;

3- Ҳар оила бояд барои истифодаи Об аз маҳзани он зарфи махсусе дошт, ки бо он Об мегирифт.

4- Ҳаммом, ғусл қардан, шустушӯйи либос ва ҳатто шустани дасту рӯй дар оби ҷорӣ мамнӯъ будааст. Ва агар касе мехост шино кунад, бояд пеш аз дохили оби рӯд шудан худро дар берун аз маҳалли шино бишӯяд пок кунад ва сипас шино намояд.

5- Ҳафт бор шустани дасту рӯй дар бомдоди ҳар рӯз.

6- Дар гузаштаҳо чунин расм ҷорӣ будааст, ки зиёраткунандагон пеш аз ба зиёратгоҳҳо дохил шудан бояд дасту поҳои худро бишӯянд. Маъмулан барои ин кор ҳавзҳои будааст.

¹ Таърихи Ҳеродот

Пас аз исломро пазируфтани ниёкони мо обҳо аз нигоҳи оини ислом маънидод шуданд. Масалан, дар «Қуръон»-и Мачид дар сураи Аанбиё, ояи сӣ омадааст, ки... «Ҳар чизи зиндаро аз Об падида овардем...».

Тибқи тасаввуроти ниёкони мо гӯё аз Об ду бех гиёҳ падида меояд, аз онҳо ду чинси одамӣ пайдо шудаанд, ки онҳоро аз нигоҳи Ислом Одам ва Ҳавво гӯянд.

Аз ин рӯ, аз даврони кӯҳан гузаштагони мо ин маҳзари муқаддаси офаридаи худовандиро эҳтиёт менамоянд, Обро муқаддас мешуморанд.